

Vissen

Jac. van den Bosch (Amsterdam 1868-1948 Haarlem)

Museum Kennemerland
Beverwijk

Uitgevoerd in de Handtapijtknoperij Kinheim te Beverwijk

1928. Handgeknoopt tapijt in wol, 111.5 x 143 cm

Gesigneerd, rechtsboven: monogram *JvdB* en onduidelijke datering 1928

Op achterzijde geborduurd: *KINHEIM BEVERWIJK*, waarboven een swastika en *ontwerp*

Jac. van den Bosch, opos [sic] 2302

Herkomst: Kunsthandel Frans Leidelmeijer, Amsterdam

Het Museum Kennemerland heeft een fraai, niet al te groot pooltapijt naar ontwerp van Jac. van den Bosch kunnen verwerven. Het vloerkleed, dat evengoed als wandkleed zou kunnen dienen, is een belangrijke aanvulling op de collectie kleden en kussens die door de ooit in Beverwijk gevestigde handtapijtknoperij Kinheim werden vervaardigd. De aankoop werd mogelijk gemaakt door de steun van de Vereniging Rembrandt en de M.A.O.C. Gravin van Bylandtstichting.

Een kleed vol beweging in blauwen, geel en rood, dat ondanks de bescheiden maat indertijd de vloer tot leven moet hebben gebracht. De nieuwste aanwinst van het museum is 75 jaar geleden ontstaan en heeft nog niets van zijn levendigheid verloren. Het eigenzinnige ontwerp van vijf kronkelende vissen komt goed tot uitdrukking in de opstaande wollen draadjes van het pooltapijt. Het ontwerp is een uitstekend voorbeeld van de Nederlandse Art Deco, waarbij gebruik is gemaakt van gestileerde motieven uit de natuur, zonder die motieven puur realistisch in de bijbehorende omgeving te plaatsen. De essentie van vorm en beweging komt in het ontwerp tot uiting.

Tapijt Wolken (detail)

Jac. van den Bosch
1925. Handgeknoopt tapijt in wol,
opus 2200, 425 x 319 cm
MUSEUM KENNEMERLAND, BEVERWIJK

JAC. VAN DEN BOSCH ALS TAPIJTONTWERPER

Van den Bosch was vooral een interieurontwerper, al heeft hij ook enkele huizen ontworpen. Net als sommige van zijn wat oudere collega's was hij iemand die het totale interieur wilde ontwerpen. Reeds P.J.H. Cuypers stond hierom bekend, evenals H.P. Berlage en K.P.C. de Bazel (van wie het museum een door Kinheim uitgevoerd kleed uit de vergaderzaal van de Nederlandse Handelmaatschappij bezit). Van den Bosch werd vooral bekend om zijn meubelontwerpen in strakke Nieuwe Kunst-vormen, waarvoor Berlage hem vanaf 1893 aan opdrachten hielp. Zo was hij in die periode betrokken bij (de oprichting van) de coöperatieve firma 't Binnenhuis, als adjunct-directeur onder Berlage en Hoeker. Naast meubelen en betimmeringen ontwierp Van den Bosch ook glazen objecten en metalen lampen. Zijn kennis van en gevoel voor materiaal komt in veel van zijn ontwerpen goed tot uitdrukking.

In de jaren twintig werden zijn ontwerpen onder invloed van de Art Deco minder strak en gingen herkenbare decoratieve elementen – ontleend aan de natuur – een steeds duidelijker rol spelen, vooral in zijn vlakke werk zoals de vloertapijten. In die tijd werd het ontwerpen van tapijten voor hem blijkbaar van meer betekenis, gezien het in eigen beheer uitgegeven boekje met afbeeldingen en gegevens van zeven tapijten, waaronder het onze. Het afgebeelde ontwerp van *Gouden regen* is mogelijk ook uitgevoerd bij Kinheim; een foto van het ontwerp, afkomstig van Kinheim, bevindt zich namelijk in het museum. Een variant van *Wolken* uit 1925 werd daar eveneens uitgevoerd. Dit vrij grote kleed, dat een aantal jaren geleden is aangekocht, is een goed voorbeeld van het zich losmaken van de sterk geometrische vormen.

In het boekje staat ook een afbeelding van *Schelpen*, opus 2166, welk nummer volgens het opusboek echter een andere vermelding heeft, namelijk: *mahonieh. bureau voor Dr. S. van Velzen Camphuis 30 mei 1924*. Op de ontwerptekening van *Schelpen* in het Drents Museum staat echter in

potlood: achterkant te weven Ontw. Jac. van den Bosch 1924 uitv. Kinheim. In het tapijtenboekje staat bij de afbeelding: 2.80 x 3,54 M. Deze afmeting kan niet veranderd. Diezelfde opmerking staat ook bij de afbeelding van ons kleed, waarvan het ontwerp eveneens in het museum te Assen wordt bewaard. Twee ontwerpen met vissen werden in het opusboek ingeschreven op 13 juli 1928 met de aantekening 't Binnenhuis Ir. Elekind (die verschillende opdrachten aan Van den Bosch had gegeven). Beide ontwerpen zijn zeer verwant, al lopen de voorgeschreven maten nogal uiteen.

Tenslotte is er een aardig ontwerp voor een tafelkleed (nu in het Drents Museum), waarbij is aangetekend: *het tafeltje is 0.48 het kleedje is 0.40, zodat aan beide kanten iets van het tafelblad vrij blijft*. Ook is aangegeven, dat het pooltapijtje in de lengte gezien over beide korte einden uitsteekt, zodat de franje los hangt. Uit dit soort voorbeelden blijkt wel, dat Van den Bosch heel directief met zijn ontwerpen (en klanten) omging. De gestileerde vissen lijken op stekelbaarsjes en zijn minder vrij in beweging dan de vissen op ons kleed. Het Drents museum bezit nog een aantal tapijtontwerpen, waarvan op een enkele Kinheim is vermeld. Alle ontwerpen in die collectie zijn in 1983 geschonken door de dochters Elsa en Hilda van Jac. van den Bosch te Overveen. Hier woonde ook Van den Bosch zelf van 1927 tot zijn dood in 1948. Het is goed dat er ook iets van zijn tapijtwerk getoond kan worden in de buurt van de plaats waar hij werkte. Alles overziende blijkt dat Van den Bosch zijn plaats als tapijtontwerper tussen een twintigtal anderen goed heeft ingenomen. Zij hebben er bijvoorbeeld voor gezorgd dat in Nederland niet alleen tapijten naar oosterse voorbeelden werden vervaardigd.

KINHEIM

De handtapijtknoperij Kinheim was van 1910 tot 1973 in Beverwijk gevestigd. Begonnen in de Sparsielaan (nu Vondellaan) verhuisde de firma al in 1912 naar de Zeestraat 98-104. Het bedrijf werd opgezet door het echtpaar H.G. Polvliet en C. van Hoogstraten en werd ook in belangrijke mate door hen geleid. Vanwege gezondheidsproblemen van meneer – astma – verbleef het echtpaar enige tijd in het droge Noord-Afrika, waar mevrouw het tapijtknopen leerde. Al snel waren er vele, soms grote opdrachten, zoals 15 tapijten voor het Vredespaleis, wat tot de grotere behuizing noopte. Afhankelijk van de opdrachten waren er bij Kinheim twintig tot zestig 'meisjes' van 16 tot 60 jaar aan het werk.

Een ontwerp werd op ruitjespapier op vrij groot formaat en vaak in onderdelen uitgewerkt. Dat patroon werd boven het werk gehangen, zodat de knoopsters het konden zien en volgen. Na een rij knopen volgde de inslagdraad, die

Literatuur

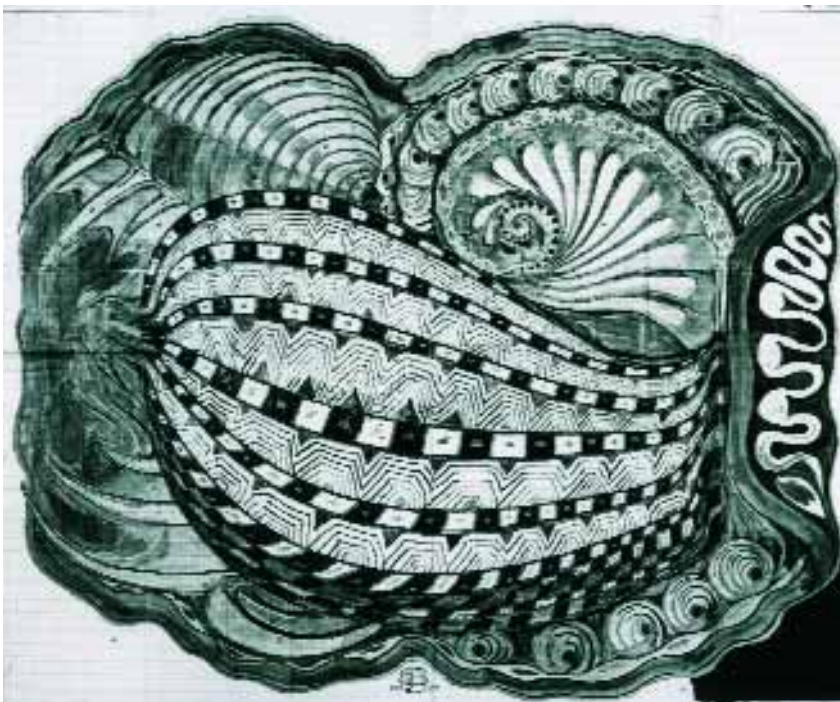
Ongedateerd boekje met 7 tapijtontwerpen, uitgegeven door de ontwerper Jac. van den Bosch.

Er zijn 3 reclameboekjes met foto's en een opsomming van opdrachtgevers uitgegeven door Kinheim, ongedateerd.

Geknoopt bij Kinheim is de titel van een kleine brochure met de verzamelde gegevens t.b.v. een tentoonstelling in de Kennemer Oudheidkamer (voorganger van Museum Kennemerland) te Beverwijk in 1974.

Ingeborg de Roode en Marjan Groot, *Amsterdamse School textiel 1915-1930*, cat. tent. Tilburg (Nederlands Textielmuseum), 1999.

Lieske Tibbe e.a., *Jac. van den Bosch 1868-1948*, cat. tent. Assen (Drents Museum), Eindhoven (Museum Kempenland), 1987.

Ontwerp tapijt Schelpen
 Jac. van den Bosch
 1924. Opus 2166, aquarel, 116,5 x 139 cm
 DRENTS MUSEUM, ASSEN

enkele gezantschappen, de eetzaal van Paleis Soestdijk (in 1937 naar ontwerp van mevrouw Hildegard Brom-Fischer) en voor tal van andere instanties, bedrijven en particulieren. Naast de genoemde kunstenaars werden er bij Kinheim ontwerpen uitgevoerd van Jaap Gidding, Jan Gompertz, C.A. Lion Cachet en Theo Nieuwenhuis. Van Dirk Verstraten kon in 1992 met steun van de Vereniging Rembrandt een mooi kledingstuk worden aangekocht, waardoor de abstracte Amsterdamse School goed vertegenwoordigd is in het Museum Kennemerland.

Kinheim mocht vanaf 1926 het predikaat Koninklijk voeren en vanaf die tijd werd de kroon achter op de kleden gezet in plaats van het oeroude swastikasymbool, zoals mij door de bedrijfsleidster die vanaf de late jaren twintig tot 1940 de werkplaats leidde, werd meegedeeld. Blijkbaar is dat in de eerste jaren niet consequent gedaan, aangezien ons kledingstuk, dat niet voor 1928 kan zijn gemaakt, toch met een swastika werd voorzien. Hoewel er nog vele opdrachten na de oorlog zijn uitgevoerd, werd het vanwege de geweldige stijging van de loonkosten steeds moeilijker het bedrijf draaiende te houden. Het werd in 1973 opgeheven, waarna diverse materialen – waaronder een getouw – in Museum Kennemerland terecht zijn gekomen ♦

Fries Berkhout

met een spoel boven de knopen werd gestoken. De draad werd aangeslagen met een kam, de knopen werden geknipt (geschoren) en de voorwerkster riep 'om!', waarna de vrouwen een eindje verschoven op de bank voor het getouw en aan de volgende rij knopen begonnen. De werkplaats bevatte getouwen van 2 meter breed, één van 12 meter en enkele met een maat daar tussenin op een rij.

Er is veel gemaakt voor de grote mailschepen, voor provinciehuizen (Haarlem, Maastricht) en voor raadszalen (Enschede en Amsterdam). Maar ook voor ministeries,

Ontwerp tafelkleed
 Stekelbaarsjes
 Jac. van den Bosch
 Onge-dateerd. Aquarel,
 29 x 23 cm
 DRENTS MUSEUM, ASSEN

